

Г.В. Капосльоз; кандидат психологічних наук;
старший науковий співробітник;
О.О. Рибчук; майор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського;
А.О. Савченко; майор
ГУОМП ГШ Збройних Сил України

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ У ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті представлено порівняльний аналіз досвіду університетів та наукових закладів Іспанії; Англії; Франції; Польщі щодо створення та адміністрування докторських (PhD) програм. У розмаїтті підходів визначено ключові етапи організації підготовки докторів філософії; особливості й умови їх реалізації та забезпечення ефективності.

Ключові слова: порівняльний аналіз; організація підготовки; докторська програма; доктор філософії.

Постановка проблеми. Прагнення України інтегруватися до європейського простору у сфері підготовки докторів філософії обумовлюють необхідністю детального аналізу та врахування досвіду розвинутих країн з питань формування та адміністрування докторських (PhD) програм.

Аналіз досліджень і публікацій. Закон України про вищу освіту запроваджує нові; європейські підходи щодо організації підготовки докторів філософії (кандидатів наук). В Україні проведено низку заходів [1-3]; що передували прийняттю відповідних положень Закону. Проте; проблеми ліцензування та організації функціонування суб'єктів; що здійснюють та забезпечують підготовку докторів філософії; їх працевлаштування не аналізувалися.

Мета статті. Здійснити порівняльний аналіз досвіду організації підготовки докторів філософії у країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Основною метою підписання Болонської декларації 1999 року є гармонізація підготовки за бакалаврськими та магістерськими програмами у відповідності до трирічних і дворічних циклів. Докторська підготовка у декларації не згадувалася. “Третій цикл” вищої освіти був включений до Болонських декларацій у 2003 році; на зустрічі міністрів вищої освіти у Берліні. Міністри зійшлися на тому; що:

- 1) має бути посилена мультидисциплінарність “третього циклу”;
- 2) слід заохочувати спільне присудження університетами різних країн вчених ступенів (joint degrees);
- 3) багатофункціональні навички; що уможливають фахову мобільність (transferable skills); повинні увійти до програм докторської освіти й підготувати докторантів для працевлаштування поза академічним світом.

Бергенська конференція міністрів; що відбулася у травні 2005 року; у своїх висновках жорстко наголосила на втіленні в життя рекомендацій; викладених у загальновідомих 10-ти Зальцбурзьких принципах; і на важливості процесу; який би сприяв повнішому узгодженню докторських систем в Європі. Вважаємо за необхідне представити згадані принципи.

1. *Ключовою складовою навчання на докторських програмах є поширення знань через проведення оригінальних досліджень. Одночасно визнається; що*

докторські студії мають більше відповідати потребам ринку робочої сили; який є значно ширшим за академічну сферу.

2. *Включення докторських програм до університетської стратегії і політики:* університети як інституції мають взяти на себе відповідальність за те; що докторські програми та дослідницька робота; яку вони пропонують; проводиться для того; щоб відповісти новим викликам і включає розвиток можливостей для професійної кар'єри.

3. *Важливість різноманітності:* багате розмаїття докторських програм у Європі – включно зі спільними (об'єднаними) докторськими програмами – є силою; що має бути підкріплена якісним практичним втіленням.

4. *Докторанти (аспіранти) як наукові дослідники-початківці мають розглядатись як професіонали* (із забезпеченням відповідних прав); що здійснюють важливий (ключовий внесок) в процес створення нових знань.

5. *Вирішальна роль наукового керівництва та оцінювання роботи:* по відношенню до кожного (індивідуально) докторанта організація наукового керівництва та оцінювання результатів роботи має базуватися на прозорій угоді про взаємну відповідальність між докторантом; керівником та інституцією (і де потрібно включення інших партнерів).

6. *Досягнення критичної маси:* докторські програми повинні шукати шляхи для досягнення критичної маси і залучати різні типи інноваційних практик; що введені в університетах Європи; пам'ятаючи; що різні рішення мають підходити для різних контекстів; зокрема; у великих та маленьких країнах Європи. Це призводить у багатьох університетах до переходу від graduate school до міжнародної; внутрішньонаціональної та регіональної співпраці між університетами.

7. *Термін:* докторські програми повинні виконуватися протягом визначеного часу: 3 або 4 роки очного навчання.

8. *Просування інноваційних структур:* для зустрічі з викликами міждисциплінарних студій та розвитку міждисциплінарних вмінь.

9. *Збільшення мобільності:* докторські програми мають шукати шляхи для того; щоб пропонувати географічну; так само; як і міждисциплінарну; внутрішньосекційну мобільність та міжнародну співпрацю в рамках інтегрованої кооперації між університетами та іншими партнерами.

10. *Забезпечення необхідного фінансування:* розвиток якісних докторських програм та успішний випуск докторантів потребує відповідного і стабільного фінансування.

Аналіз досвіду функціонування докторських (PhD) програм в Іспанії; Англії; Франції; Польщі дозволив виділити наступні етапи організації підготовки докторів філософії; що потребують управління ресурсами:

відбір кандидатів на навчання;

забезпечення навчального процесу;

організація навчального процесу;

контроль якості підготовки докторів філософії.

Організація відбору кандидатів на навчання базується на вимогах; які висувуються до претендентів на здобуття наукового ступеня під час прийому та навчання за докторськими програмами. Порівняльний аналіз вимог; як засобів

управління людськими ресурсами на “вході” у докторську (PhD) програму представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Вимоги до претендентів на здобуття наукового ступеня під час прийому на навчання за докторськими (PhD) програмами

Країна	Рівень освіти (вік)	Випробовування що здають	Вимоги до якості освіти
Іспанія	до запровадження ЄПВО – бакалавр (від 22 років) після запровадження ЄПВО (з 2005р.) – магістр (або мінімум 60 ECTS кредитів після диплому бакалавра) (від 23 років)	Іспанські претенденти надають: - додаток до диплома; - рекомендації (якщо є). Іноземці: - додаток до диплома; - рекомендації.	високий рівень академічної успішності (на підставі додатку до диплому)
Англія	бакалавр (від 21 року); магістр (від 22 років)	Вступники з Великої Британії: проходять інтерв'ю з двома науковими співробітниками; надають додаток до диплома; надають рекомендації. Іноземці проходять: випробування з обраної спеціальності; іспит з англійської мови.	висновки проходження інтерв'ю; високий бал диплому; авторитетність осіб; що надали рекомендації; високі бали іспитів з англійської мови та випробувань з обраної спеціальності
Франція	магістр	співбесіда з науковим керівником; через 1-2 місяці – дослідницький проект	високий бал диплому магістра; досвід роботи над об'єктом майбутнього дослідження
Польща	магістр	вступні іспити (на деякі спеціальності)	результати іспитів; “хто раніше прийшов”

Одним із основних факторів; який визначає рівень забезпечення навчального процесу докторів філософії є характеристики юридичних суб'єктів; яким надається право здійснювати підготовку за докторськими програмами (PhD). Порівняльний аналіз цих характеристик представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Юридичні суб'єкти; яким надається право здійснювати підготовку за докторськими програмами (PhD) та їх характеристики

Країна	Установи де здійснюється підготовка: їх структурні підрозділи та вимоги до них	Джерела фінансування суб'єктів; що здійснюють підготовку	Джерела фінансування досліджень претендентів на здобуття ступеня PhD	Суб'єкти; що здійснюють контроль результативності функціонування докторської програми

Іспанія	<p>Університети (автономність обмежена – не мають права самостійно визначати умови присудження дипломів ані їх присуджувати): усі кафедри (чисельність набору залежить: від кількості здобутих наукових грантів; характерно для точних наук; популярності професорів; у суспільних та гуманітарних науках)</p>	уряд через керівні органи університетського самоврядування; плата докторантів за навчання (приблизно 1000 євро в місяць);	<p>стипендії докторантів з високими академічними показниками від центрального уряду; регіональної влади чи університету; що покривають усю платню за навчання; самофінансування; платня за адміністративну роботу в університеті.</p>	Міністерство освіти
Англія	<p>Університети (мають право присуджувати наукові ступені і визначати умови їх присудження): кафедри; де мають місце високоякісні наукові дослідження; і які забезпечують середовище підтримки для здійснення наукових досліджень; післядипломні школи університетів (єдина структура університету).</p> <p>Науково-навчальні університети: усі кафедри (прагнення).</p>	держава – кошти від Ради з фінансування (Funding Council); плата докторантів за навчання.	<p>державні наукові ради (зарплати; гонорари; неоподатковані гранти); самофінансування; підтримка бізнесу; благодійних організацій; стипендії університетів; платня за викладацьку роботу.</p>	до 80-х років здійснювався самими університетами (професіоналізм університетських науковців; зовнішній опонент); надання грантів кандидатам з тих кафедр на яких дисертації завершувалися за 4 роки; з 1997 року перевірка якості навчальних послуг та навчального забезпечення національним та регіональним агентством з надання загальних навичок та вмінь (контракти від Ради з фінансування (Funding Council))

Франція	Університети: докторські школи визнані Національною агенцією оцінки досліджень та вищої освіти (дослідницькі програми); Дослідницькі групи позитивно оцінені національною кваліфікаційною радою та визнані як групи з високою репутацією.	Міністерство освіти; університети; фірми.	урядова фінансова підтримка – міністерське фінансування перших за рейтингом по результатам захисту дослідницького проекту; дотації; гранти пошук яких забезпечуються науковими керівниками	атестація Міністерством освіти кожні 4 роки; контроль з боку інституту докторської підготовки; що функціонує як окремий відділ адміністративної ради університету
Польща	В університеті чи дослідницькому інституті: підрозділи (факультети; наукові підрозділи); що мають певний рівень та масштаб дослідницької діяльності та не менше 8 штатних наукових співробітників зі ступенем габілітованого доктора і званням професора (мають паво присуджувати наукові ступені).	держава – кошти Міністерства національної освіти і спорту; плата докторантів за навчання.	докторська стипендія (60-100% від зарплатні асистента); хто не отримує стипендію може працювати повний робочий день; хто отримує стипендію можуть додатково працювати неповний робочий день з дозволу.	Загальна Рада вищої освіти; Державна Акредитаційна Комісія

Проведений аналіз дозволяє говорити про те; що незважаючи на певні відмінності у підходах до фінансування юридичних суб'єктів; яким надається право здійснювати підготовку за докторськими програмами; фінансування досліджень претендентів на здобуття ступеня PhD; контролю результативності функціонування докторських програм вищі навчальні заклади; наукові установи приймають докторантів лише в середовище; яке надає підтримку для навчання науковим дослідженням і здійснення наукових досліджень і де мають місце високоякісні наукові дослідження. Типовими ознаками такого середовища є: “очевидні наукові досягнення...; достатня кількість наукових співробітників... докторантів...; вільний доступ до старших колег-професорів...; відповідні навчальні та наукові засоби...; можливості (обговорювати) питання і проблеми... неформально (із професорами та іншими докторантами)...; нагляд у питаннях етики...; наголос на... розвиткові науково-дослідних навичок і тих якостей; які допоможуть під час працевлаштування” [4; с. 7].

Організація навчального процесу; контроль якості підготовки докторів філософії неможливі без взаємодії осіб (суб'єктів); що проходять підготовку за докторськими програмами та осіб (суб'єктів); що її здійснюють та забезпечують.

Саме тому наступним кроком нашого дослідження став порівняльний аналіз особливостей їх взаємодії (табл. 3).

Таблиця 3

Особливості взаємодії суб'єктів; що проходять підготовку за докторськими програмами та суб'єктів що її здійснюють та забезпечують

Країна	Термін підготовки	Організація керівництва науковими дослідженнями	Організація процесу фахової підготовки	Контроль якості підготовки докторів філософії
Іспанія	В очній докторантурі: до 2005р. – 5-6 років; після 2005р. – 3-4 роки. Нестаціонарні докторанти: 6-8 років.	один керівник для одного докторанта: керівник в галузі точних наук проводить зустрічі з докторантом щотижня або щоденно; в галузі гуманітарних наук – двічі на рік; щорічно або раз за весь період докторантури.	проходить курсову підготовку на визначених керівником курсах; виконує педагогічні функції: виступає в ролі асистента; наставника; веде практичні або семінарські заняття; займається репетиторством; веде окремі предмети. Докторанти; що мають стипендію – до 60 годин неоплачуваного педагогічного навантаження.	на підставі поданої дисертаційної роботи; публікація роботи не обов'язкова; рішення про подання до захисту приймає докторант; яке узгоджує з науковим керівником. Якість дисертації підтверджується відгуком стороннього (зовнішнього) опонента (професора з іншого університету). Процедура захисту – публічна. Успішність захисту – наближається до 100%.
Англія	Очна докторантура – 3;5 – 4 роки. Нестаціонарні докторанти – 7-8 років.	кожен докторант має; як мінімум одного наукового керівника; останній є членом цілої групи керівників наукової роботи; може мати керівника і співкерівника; або керівника і радника; проводяться щонайменше 10 протокольних зустрічей з керівником упродовж одного року.	щорічно 10 днів для проходження курсів; які визначили разом з керівником; виконує допоміжні педагогічні функції: ведення лабораторних та семінарських занять; перевірка бакалаврських; магістерських робіт; проведення консультацій або викладання на нижчих освітніх рівнях.	перша оцінка відбувається через 6 місяців наглядовою командою; звіти відбуваються щорічно аж до завершення дисертації; оцінювання на основі ґрунтовно написаної дисертації. публікація не обов'язкова; проте якість повинна бути такою; яка б дозволила опублікувати. Рішення про

				подання дисертації до захисту приймає докторант; в процесі схвалення роботи наглядовою радою. Захист зазвичай не публічний.
Франція	Стаціонарні докторанти – 3 (4) роки. Заочні докторанти – визначає докторська школа.	керівник (вчений який має “габілітацію”) та співкерівник (молодий науковець); можуть призначатися: зовнішні референти – т.з. “репетитори”; медіатори.	кожен докторант разом з керівником розробляють план своєї підготовки. Проходить навчальні курси; педагогічна робота не повинна перевищувати 1/3 педагогічного навантаження викладача; відвідування семінарів; написання звітів; можливість стажуватися в компаніях та державних установах.	дозвіл на захист дає Дисертаційний комітет; дисертація оцінюється двома зовнішніми опонентами; захист відкритий; оцінюється науковий проект; кредити ECTS не мають формальних оцінок.
Польща	В докторантурі: стаціонарній – 4 (5) років; заочній – 8 років. Самостійно (пошукач)	керівник – габілітований науковець; або професор	читають курси в своїх закладах (не більше 90 годин на академічний рік)	іспити докторського рівня з основних дисциплін в площині яких виконується дослідження та додаткових дисциплін й іноземних мов; захист докторської дисертації – відкритий. Вартість процедури захисту \$1000 USD. Успішність завершення підготовки близько 100%.

Проведений аналіз дозволяє говорити про те; що незважаючи на відмінності у підходах до організації взаємодії суб’єктів підготовки за докторськими програмами виділяються наступні тенденції:

термін підготовки – 3-4 роки (у деяких випадках може бути продовжений до 4-5 років);

до керівництва науковим дослідженням докторанта залучається не лише керівник (може бути два; або ж дослідницька група; членом якої є основний керівник);

фахова підготовка докторантів може проводитися у формі проходження навчальних курсів; педагогічної практики; стажування в компаніях та державних установах;

контроль якості підготовки докторів філософії здійснюється на підставі поданої дисертаційної роботи; публікації обов'язкові не у всіх країнах.

Проте; на думку французьких колег [1] кількість успішно завершених студій і захищених дисертацій не є вирішальною для кар'єрного просування наукових співробітників; натомість значно важливішим є наукова продукція (кількість опублікованих статей; отриманих наукових грантів тощо). Аналіз працевлаштування осіб; що опанували докторські програми (табл. 4) підтверджує цю думку.

Таблиця 4

Працевлаштування осіб; що опанували докторські програми

Країна	Посади на які планується призначення	Вірогідність призначення	Вимоги до претендента для отримання посади
Іспанія	Наукових співробітників в університетах Наукові співробітники – державні службовці	На найближчі 15 років вакантних посад для призначення усіх докторів не буде	Ступінь доктора є обов'язковим; лише робота за сумісництвом (посада старшого викладача) не вимагають ступеня.
Англія	Академічні посади (вимагають від кандидатів мати здобутий докторський ступінь) посади поза академічним світом	Рівень працевлаштування є високий (97%). Більше 50% працевлаштовуються поза академічним світом.	У переважній більшості ступінь доктора є обов'язковим для претендента на академічні посади
Франція	Здебільшого залишають в університетах	Високий рівень працевлаштування	Під час призначення на посаду оцінюється якість наукових проєктів; кількість здобутих грантів; опублікованих праць
Польща	На посади в освітньому секторі (як правило – старший викладач)	У державному секторі вищої освіти – дуже низька.	Ступінь доктора дозволяє займати посаду лише асистента професора (старшого викладача)

Окрім того; проблеми працевлаштування випускників докторантури актуалізують проблему організації виваженого замовлення на підготовку докторів філософії; що у свою чергу вимагає моделювання кар'єри наукових та науково-педагогічних працівників. У Фінляндії Гельсінський університет нещодавно потрактував другу частину цієї проблеми так: “Кар'єра науковця-дослідника у Європі – непередбачувана; незалежно від рівня його кваліфікації. Результатом цього є відтік талантів до інших континентів; “відплив умів” з університетів на інші ринки праці. Тому питання професійної кар'єри науковця

повинне посідати чільне місце у науковій політиці будь-якого суспільства; що базується на знанні”.

Комітет; призначений міністерством освіти Фінляндії; нещодавно опублікував власну стратегію розвитку професійної кар’єри науковця. Згідно з нею пропонується чотириступенева кар’єрна система; яку пропонується запровадити як в університетах; так і в державних дослідницьких інститутах: докторант (doctoral student) – науковий співробітник зі ступенем (post-doctoral fellow) – незалежний науковець (independent researcher) – професор/керівник дослідження/проекту (professor/research director). Кар’єрне просування повинне базуватися на зовнішньому оцінюванні; що здійснюється за єдиними критеріями [5].

Висновки:

У зв’язку із різноманітністю підходів щодо організації підготовки докторів філософії в країнах Європейського союзу розглянутий досвід та висновки; що викладено нижче доцільно розглядати як тенденції та перспективи розвитку докторських програм у Європі; зокрема і в Україні.

1. Система підготовки докторів філософії обов’язково повинна мати наступні елементи:

- підсистему замовників на підготовку докторів філософії;
- підсистему суб’єктів; що проходять підготовку;
- підсистему суб’єктів; що здійснюють підготовку.

2. Для ефективного функціонування системи підготовки докторів філософії (взаємодії замовників на підготовку докторів філософії; суб’єктів; що проходять та здійснюють підготовку) необхідно розробити та відповідним чином затвердити:

порядок замовлення на підготовку докторів філософії та призначення їх на посади;

- порядок відбору кандидатів на навчання;
- порядок забезпечення навчального процесу;
- порядок організації навчального процесу;
- порядок контролю якості підготовки докторів філософії.

3. Відповідальність за функціонування докторських програм доцільно розподілити наступним чином:

загальну відповідальність за підготовку докторантів покласти на інститути докторської підготовки (окремий відділ адміністративної ради університету);

за організацію докторських програм відповідальність покласти на керівників підрозділів яким надано право здійснювати підготовку докторів філософії (директори докторських шкіл; ...);

за організацію виконання наукового проекту (дослідження) відповідальність покласти на наукового(их) керівника(ів) докторанта.

Аналіз вимог до посад; що комплектуються особами з науковим ступенем доктора філософії; порядок їх комплектування; є напрямом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Докторські програми в Європі та Україні: Матеріали міжнар. конф. “Впровадження принципів третього циклу вищої освіти Європейського простору в Україні” / НАУКМА; наук. ред.; упоряд. В. Моринець. – К.: Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ; 2007. – 98 с.

2. Бахрушин В. Зауваження та пропозиції щодо проекту положення про порядок підготовки фахівців ступеня доктора філософії та доктора наук в аспірантурі (ад’юнктурі) та докторантурі вищих навчальних закладів (наукових установ) [Електронний ресурс] / Володимир Бахрушин // Освітня політика: портал громадських експертів. – 2015. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/draft-regulations/358->.

3. Лук’яненко Д.Г. Про принципи та модель підготовки докторів філософії (PhD) в університеті [Електронний ресурс]: Презентація матеріалів робочої групи КНЕУ ім. В. Гетьмана / Лук’яненко Д.Г.; Наливайко А.П.; Антонюк Л.Л.; Столярчук Я.М.; Шевченко О.Л. – Published on Nov 12; 2014. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/LukianenkoDG/ss-41450398>

4. QAA Code of Practice for postgraduate research programmes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.qaa.ac.uk/academicinfrastructure/code-OfPractice/section1/postgrad2004.pdf>.

5. Makarow; Marja: Increasing the attractiveness of Researchers Careers; Universitas Helsinkiensis [Електронний ресурс]; 2; 2006.– Режим доступу: <http://www.helsinki.fi/uh/2-2006/lead.shtml>.

Г.В. Капослєз; кандидат психологических наук;
старший научный сотрудник;
О.О.Рыбчук; майор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ ПОДГОТОВКИ ДОКТОРОВ ФИЛОСОФИИ В НЕКОТОРЫХ СТРАНАХ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

В статье представлен сравнительный анализ опыта университетов и научных учреждений Испании; Англии; Франции; Польши по созданию и администрированию докторских (PhD) программ. В разнообразии подходов определены ключевые этапы организации подготовки докторов философии; особенности и условия их реализации и обеспечения эффективности.

Ключевые слова: сравнительный анализ; организация подготовки; докторская программа; доктор философии.

G. Kaposlyoz; Candidate of Psychological Sciences;
senior research scientist;
O. Rybchuk; major
National University of Defense of Ukraine named
after I. Cherniakhovskiy

PHILOSOPHY DOCTOR PREPARATION ORGANIZATION EXPERIENCE IN SOME COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

The article presents comparative analysis of educational and scientific institutions experience in Spain; England; France; Poland concerning creation and administration of doctorate preparation programs (PhD). Throughout the diversity of approaches the philosophy doctor preparation organization key phases; conditions and special features of program realization and effectiveness providing are defined.

Keywords: comparative analysis; preparation organization; doctorate program; philosophy doctor.